

שמעתא עמיקתא

גליון ע"ר - פרשת הקת - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' ע"פ

שמעתא אליבא דהלכתא

טעה ולחץ על הפעמוץ בשבת, האם רשאי להרפות

א. איסור סגירת מעגל חשמלי בשבת. ב. נשען ללא כונה או לחץ בכפתור מחמת הרגל. ג. איסור בהמשך הלחיצה (דיון מצמצם). ד. פס"ר דלא ניחא ליה במקום צר. ה. מלאכה דרבנן במקום כבוד הבריות. ו. חטא בשביל שתזכר. ז. חטא באיסור תורה ע"מ שתזכר ברבינו איסורים דרבנן. ח. חטא באיסור דרבנן קל ע"מ שתזכר באיסור תורה או באיסור דרבנן. ט. איסור מלאכה ע"י הפסק הלחיצה. י. כשנדלקת נורה כשמרפה. יא. יש לדון במי שפועל לחץ על כפתור המפעיל אור או פעמון וכדו', ואם ירפה יתכבה האור או הפעמון, מה עליו לעשות. האם נימא דהמשך הלחיצה בכלל איסור וע"כ עדיף שירפה ע"מ להינצל מריבוי איסורים, או דלמא אין איסור גמור בהמשך הלחיצה וע"כ אפשר דעדיף שלא ירפה ע"מ להימנע מאיסור כבידו.

א. איסור סגירת מעגל חשמלי בשבת

הנה לענין איסור שימוש בשבת במכשירים הפועלים ע"י כח החשמל יש לחלק בזה בני אופנים: א' כשיש בהדלקתם הפעלת נורה שיש בה גוף לוחט. ב' כשגורמים בכך לסגירת מעגל חשמלי. ג' כשגורמים בכך להגברת זרם.

כשיש בהדלקתם הפעלת נורה שיש בה גוף לוחט, איכא משום איסור הבערה מדאו', כמבואר ב**מנח"ש** (ח"א סי' יב). (ובמנורת לד לדעה זו ליכא איסור תורה). אמנם בכיבויה אין איסור מה"ת, כיון שהיא כוחלת של מתכת שאין בכיבוייה אלא איסור דרבנן כמבואר ב**שו"ע** (סי' שלד סעי' כז). וכן דעת הגרי"ש **זצ"ל** (מאור השבת ח"ד עמ' רס ד"ה והשיב) ו**הגר"ש** **זצ"ל** (מנח"ש ח"א סי' יב אות ג). וע"י שסמך בשם החזו"א.

מכשיר שאין בו גוף לוחט אולם יש בהדלקתו משום סגירת מעגל חשמלי, מצינו **לביט יצחק** (יו"ד ח"ב במפתחות לסי' לא) ו**להאחיעזר** (ח"ד סי' ט) דס"ל דבכה"ג אסור משום מוליד. ולדבריהם אין בזה אלא איסור דרבנן. אולם דעת **החזו"א** (או"ח סי' לח ס"ק ב וסי' קנו ע"פ סי' שיג) דיש איסור תורה בהדלקתו דהוי בונה, ובכיבוי איכא משום סותר. ועיי"ש (סי' נ"ס"ק ט) שכתב עוד דיש בזה משום תיקון מנא כיון שמעמידו על תכונתו לזרם בתמידות וקרוב הדבר דזה בונה מה"ת כעושה כלל, והכביד הוא סותר. [וע"י **במנח"ש** (ח"א סי' יא) שהאריך לחלוק על החזו"א].

מכשיר שע"י שימושו יש בו רק משום הגברת זרם, דעת **האג"מ** (או"ח ח"ד סי' פד ופה ח"ג סי' מב) דיש בו חשש איסור תורה. אולם דעת **המנח"ש** (ח"א סי' ט) דשרי להשתמש בו. וע"י מש"כ בס"ד בגליון ר"א ובגליון רני"ו.

ב. נשען ללא כונה או לחץ בכפתור מחמת הרגל

מעתה הלוחץ בטעות כפתור המפעיל חשמל נמצא עובר איסור תורה או עכ"פ איסור דרבנן. אלא שיש לחלק בזה בשני אופנים: א' כשכוונתו היתה להישען על הקיר וכדומה וללא כוונה נשען על הכפתור. ב' כשלחץ מחמת הרגל, שדרכו לפני שנכנס למקום ללחוץ על הכפתור להדליק האור או להפעיל הצלצול.

ובאופן הא' נראה שאין משום מעשה מלאכה כלל, ואפילו אינו בכלל מתעסק שחי' בו הפוסקים אם יש בו איסור דרבנן בשבת ואין בו איסור כלל (ודעת רוב הפוסקים דליכא איסור, ע"י בגליון ר"י"ז שבס"ד הארכנו בזה). דמתעסק מצינו **בשבת** (ע"ב) ו**בתוס'** (ד"ה תכתיב) שהוא בעיקר בג' אופנים: [א'] נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור. [ב'] נתכוין לחתוך תלוש, שהיה סבור שהוא תלוש, והיה מחובר, דמקורו נעשה מחשבתו אלא פטור. [ג'] נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר.

נמצא דמתעסק היינו כשעושה מעשה שיש בו משום פס"ר שלא התכוון למלאכה או כשמתכוון לעשות מעשה (כגון לחתוך), אלא שלא התכוון לעשות מלאכה או שלא התכוון לאותו חתיכה. אבל בני"ד שלא עוסק בגוף הדבר כלא ואין במעשה משום פס"ר וגם לא התכוון לעשות מעשה לחיצה על הכפתור כלל י"ל דאינו כולל מתעסק ואין בו משום מלאכה. ובר מין דין ע"י בגליון ר"י"ז שהבאנו מגדולי הפוסקים שנקטו דלכו"ע באופן שלא כוון כלל למעשה אין בזה איסור כלל אף מדרבנן.

ובאופן הב' שעושה מחמת הרגל יש להסתפק אם חשיב שוגג או מתעסק, שהרי סוף סוף התכוון לעושה. ומסתבר דחשיב שוגג דהוי' להיזהר. וכן דעת **הגרי"ש** **זצ"ל** (מאור השבת ח"א סי' יח הגה קד). וכן נקט **המשנה הלכות** (ח"ו סי' עז) ועיי"ש בשם **ש"ת** **זצ"ל** (קאנילא סי' סב) דס"ל דהוי כמתעסק.

ג. איסור בהמשך הלחיצה (דיון מצמצם)

והנה באופן הראשון שבלחיצה אין בה מעשה מלאכה, אפשר דגם בהמשך הלחיצה ליכא איסור כיון שאינו בא מחמת מלאכה. וכמו כן לפי מה שיתבאר בסמוך משא י"ל דבכה"ג לא גרע מצמצם דלפי ההר צבי המובא בסמוך ליכא איסור בשבת, דהרי התחלת הלחיצה אינו בכלל מעשה מלאכה (ומלבד זה בכה"ג הוי מלאכה בשנינו). ולפי"ז לכאוי' י"ל שאי"צ להרפות שהרי אין כאן איסור. אלא דיש לדחות דכיון דסוף סוף מכם מעשה קאתי אע"פ שאינו מעשה מלאכה אסור.

ובאופן השני שלחיצתו בכלל מעשה מלאכה כני"ל, גם המשך הלחיצה בכלל מעשה מלאכה. ואע"פ שמבואר ב**סנהדרין** (עו.) וכן פסק **הרמב"ם** (רוצה פ"ג ה"ט) דהכובש חבירו ולא נתן שיעלה מהמים ומת חיובי אע"פ שאינו הוא הדוחף בתחילה. והוכיח **בהר צבי** (יו"ד סי' קצז) דרק ברציחה גלי קרא דחייב וחיידושו הוא, מ"מ יש לחלק דשאני התם שאין הוא דוחף בתחלה, אבל הוא עצמו חייב להכפתור וכ"ז מעשה לחיצתו וכו' יש דחשיב מעשה ידליה. וכן דעת **הגרי"ש** **זצ"ל** (מאור השבת ח"ד סי' יד אות ג) שעמידתו במקומו מחדשת את זרימת החשמל וא"כ נמצא עובר בכל רגע. ולפי"ז יש מקום לומר דעדיף להרפות ע"מ למעט באיסורים.

ד. פס"ר דלא ניחא ליה במקום צר

מיהו יש עוד לומר כיכל דלא אפילו באופן הראשון דאפשר דליכא איסור בהמשך הלחיצה, מ"מ י"ל דרשאי להרפות. דהנה בכיבוי שבני"ד ליכא אלא איסור דרבנן (כמו שיתבאר בסמוך), ובשעה שמרפה יש משום מלאכה בפס"ר דלא אכפת ליה, דהרי אין לו ענין שיכבה או ידלק האור, ובמקום צר או מצוה פס"ר בכה"ג שרי כמבואר ב**מ"ב** (סי' שש"ו ס"ק ה' וסי' תרמו ס"ק ח), וא"כ ה"ה בני"ד דהרי איכא משום צר שלא יצטרך לעמוד שם זמן רב עד מוצ"ש.

ואם איכא תרי דרבנן מבואר ב**מ"ב** (סי' ש"ש ע"פ אות יח וע"י סי' שכ"א ס"ק נז) דפס"ר דלא איכפת ליה שרי אף במקום דליכא צר אלא צורך בלבד. ובני"ד יש יותר מתרי דרבנן, וכיבוי זה למקילין לעיל אינו מה"ת דהוה גחלת של מתכת שכבידה אסורה מדרבנן, אבל הוה מלאכה שא"צ לנפוא (ואף להחזו"א הוי דרבנן כבה"ג, וכ"כ **הגר"מ** **שליט"א** (מאור השבת סי' יד הגה קנו ד"ה הגרי"מ)). וכמו"כ כיון שנשען על הכפתור וכדו' וע"י יציאתו נכבה החשמל, הוי מלאכה שלא כדרכה. ועו"י עוד ב**ש"ש"כ** (פ"מ הגה ס) דדעת **הגר"ש** **זצ"ל** דבלא"ה אף להחזו"א בני"ד ליכא אלא איסור דרבנן כיון שצריכין כל הזמן ללחוץ. וכיון שתלוי כל רגע ורגע בלחיצה שלו אין כאן בנין. וכן נקט **הגרי"ש** **זצ"ל** (שם). וע"י **במאור השבת** (ח"ד סי' יד הגה קנו). אלא דכ"ז אם לא ניחא ליה או לא איכפת ליה בכיבוי, אבל אם ניחא ליה, כגון שלחץ על הפעמון דנוח לו שיפסיק לצלצל ויש לו כוונה לזה, אסור.

ובפרט דיש לדון דבאמת בכה"ג לא חשיב פס"ר אלא מעשה בידים, וכעין זה מצינו **להגר"ש** **זצ"ל** (מנח"ש ח"א סי' צא אות ט) שמשופק לענין פתיחת מקרי בשבת האם חשיב פס"ר בהדלקת המנורה, דאפשר דכיון שבאופן קבוע ומתוכנן נדלקת הנורה ע"י הפתיחה ונצבית ע"י הסגירה, ורק בדרך זו אריגלים תמיד להדליק ולכבות, חשיב ממש כעושה בידים, ע"כ. וכן דעת **הגרי"ש** **זצ"ל** (אורח"ש פ"ג ה"ה הגה קלו). ולפי"ז בני"ד י"ל דחשיב מעשה בידים, (אלא דאף לדעתם עכ"פ אין כאן משום מלאכה דאוי' אלא מלאכה שא"צ לנפוא כמבואר ב**מ"ב** (סי' שש"ו ס"ק ט) כדרכה האסורות מדרבנן).

מיהו דעת **האג"מ** (או"ח ח"ב סי' סח), **האור לציון** (ח"ב פ"א הגה ג ד"ה ובמקום) ו**הש"ש"כ** (פ"א אות א) דבכה"ג חשיב פס"ר. אלא דאף לדבריהם י"ל דכפתור המיועד לזה גרע טפי וחשיב מעשה בידים. מאידך אכת"י י"ל דכמו שציינו לענין גרמא דאף כשהדרך לעשות כן אכת"י חשיב גרמא א"כ כך דרך עיקר המלאכה כמבואר ב**האחיעזר** (ח"ג סי' ס"ד הגה ו' וס"ד), א"כ ה"ה בני"ד. ובש"ש"כ (פ"ב אות ט) נר"י דבכה"ג הוי פס"ר. וכן נראה דעת **הגרי"ש** **זצ"ל** (שם).

המשך בעמ' הבא

פניני הלכה

הפטור מדבר אם רשאי להחמיר על עצמו ולעשותו (ב)

תני חזקיה (ירושלמי ברכות פ"ב ה"ט, ופ"ק דשבת ה"ב) כל מי שהוא פטור מדבר ועושה נקרא חדיט. ובוזה תירצו **התוס'** **במנחות** (כ"ב) דברי השי"ש שם דלא מוקים דשרטט חס"ת והתפילין, דהוא מפני דאין רגילות ושרטטס כאמרנין בירושלמי כל הפטור מדבר ועושה נקרא חדיט.

וכן משמע דלינא **ברא"ש** בה"ל ס"ת (סי' ז), דכת' דדוקא היכא דמשרטט התפילין משום דאינו בקי לכווין השורות אין משום הפטור מדבר ועושה וכו'. וכן מבואר דלינא ב**שו"ע** (יו"ד סי' ס"ו), דכתב דאין לשרטט תפילין כי כ"י שטה עליונה, ורק אם אינו יודע ליישר השטה בלא שרטוט שרי לשרטט כל השיטות. ועיי"ש בטור, בב"י, ברמ"א ובב"ח, מ"ש בזה.

ואף **ד"ה** **בחה"מ** סוכה (סי' תרל"ט) הביא דברי **הגהות** **מ"מ** (פ"ו ה"ב אות ב) דכל המצטרף בסוכה ואינו יוצא ממנה אינו מקבל עליה שכר והדיט הוא דכל הפטור מדבר ועושה נקרא חדיט. וכ"כ ב**הגהות** (פ"ו מ"ש ויל"ע מדברי הגמ' **בקידושין** (לא) דאמר ר' יוסף מריש ה"א מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מכל המצות עבדינא יומא טבא לרבנן, השתא דשמעינא לי להא דא"ר חנינא גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה אדרבה מאן דאמר לי דאין הלכה כר"י יהודה עבדינא יומא טבא לרבנן.

דמשמע דאי לאו דברי ר' חנינא הוה עבדי יומא טבא לרבנן משום דברי ר' יהודה. ולכאוי' הא אי הלכה כר' יהודה, אי עבדי מצות הוי בכלל כל הפטור מן הדבר ועושה נקרא חדיט.

ובתוס' שם (ד"ה דלא מפקידנא) כתבו דמכאן דקדק ר"ת דנשים מצו לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, דאי לאו הכי היכי שמח ר' יוסף.

ואף שאר הראשונים דפליגי על ר"ת, לא פליגי אלא לענין הברכה, אבל לענין עצם המצוה לא מצינו מאן דס"ל דאסורות לקיים מצוה עשה שהזמן גרמא. ובדברי ר' חנינא גופא דאמר גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה, מבואר דאף האיננו מצוה קעביד.

וכבר עמד בזה **הרמב"ן** (קידושין לא) וז"ל - ואי קשיא והא אמרנין בירושלמי כל העושה דבר שאינו מצוה בו נקרא חדיט. התם שעושה דבר שאינו מצוה מן התורה כלל שהוא כמסויף על התורה, אבל מי שעושה מצוה התורה כתקן, אע"פ שלא נטוה הוא בהן כוון נשים וגוים מקבלין עליהם שכר, שכל דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, והי"נ מסתברא מדאמרנין שיש בתקיעה שלא לצורך איסור שבות, ש"מ צורך מצוה היא. ע"כ. וכיוצא"ב כתב **הרמב"א** (קידושין שם) משמיה דרבנו הגדול ז"ל. וכ"כ **המאירי** (ר"ה לג).

איכא דילי"ע מדברי **הירושלמי** גופא (ברכות פ"ב ה"ט, ופ"ק דשבת ה"ב) גבי א"ר דתנן (ברכות פ"ב מ"ח) חתן אם רצה לקרות ק"ש לילה ראשון קורא, והא דתנן (שבת פ"א מ"ג) לא ישב אדם לפני הספר סימך למחנה עד שיתפלה, וכו' ולא לאכול וכו' והא התחילו אין מפסיקין. וז"ל הירושלמי שם - ר' יסא ור' שמואל בר רב יצחק הווי יתבין אכלין בחדא מן אילין כנישתא עליתה, אתת עונתה דצלותא וקם ר' שמואל בר רב יצחק מצלויא, א"ל רב משייא לא כן אלפן ר' אם התחילו אין מפסיקין (פ"י דאם התחיל סעודתו בהיתר, א"צ להפסיקה בהגיע זמן התפילה ולהתפלל כל שיש שהות ביום להתפלל אחר סעודתו), ותני חזקיה כל הפטור מדבר ועושה נקרא חדיט. א"ל והא תנינן חתן פטור חתן אם רוצה דאע"פ ששנינו דחתן פטור מק"ש מ"מ שנינו דאם רוצה לקרות קורא, [א"ל ולא דריג היא] א"ל כיל אנט פטר כר"י דריג, אמר אינו שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים (ויש לפרש דברי הירושלמי בתרתי, או דר"ל דריג היא ורבנן פליגי, או דר"ל דשאני ק"ש דאית ביה קבלת עול מלכות שמים).

ומשמע דאף במצוה שכל שאר האנשים חייבים בה והוא פטור, אם רוצה להחמיר ולקיימה נקרא חדיט. ואכן ב**מ"ב** (סי' רל"ב ס"ק ט) הביא דלינא דברי הירושלמי דאם יושב להסתור או התחיל סעודתו קודם המחנה, וכעת מפסיק ע"מ להתפלל נקרא חדיט (כל שיש שהות ביום להתפלל אחר שיגמרו).

וצ"ל דאף הרמב"ן לא קאמר דבריו אלא בכה"ג דעושה מצות התורה כתקנה אלא שהוא פטור בה, כגון נשים וגוים במצוות שפטורים בהן. משא"כ אדם הנמצא באופן שפטור מהמצוה, כגון שהתחיל סעודתו דפטור מההפסיקה, אי מחמיר על עצמו לקיים המצוה נקרא חדיט, דאף כל העולם פטורים בכ"ז. וכ"כ ב**ברכ"י** (סי' של"ג ס"ק א).

אלא דאכת"י לליע מהא **דתנן** (סוכה פ"ב ה"ד) דאכולין ושותין עראי חוץ לסוכה. ואפ"ה **תנן התם** (מ"ה) מעשה

ושותין עראי חוץ לסוכה. ואפ"ה **תנן התם** (מ"ה) מעשה

ושותין עראי חוץ לסוכה. ואפ"ה **תנן התם** (מ"ה) מעשה

ושותין עראי חוץ לסוכה. ואפ"ה **תנן התם** (מ"ה) מעשה

